บัณฑิตสร้างสรรค์ : บัณฑิตสร้างชาติ
(Creative Graduate : Creative Nation)

ดร.ศิริพงษ์ เพียศิริ*

สภาวการณ์ที่โลกไร้พรมแดนขณะนี้ เป็นกระแสที่กลายเป็นกฎกติกาของสังคมโลกในปัจจุบันไปแล้ว และยังคงทวีความรุนแรงยิ่งขึ้นในอนาคตข้างหน้าทุกขณะ ทุกประเทศทั่วโลกได้ถูกกำหนดบทบาทให้เป็นผู้ร่วมแข่งขันในเวทีตลาดโลก ในขณะที่แต่ละประเทศนั้นมีศักยภาพในการแข่งขันที่แตกต่างกัน ประเทศไทยเองก็เช่นเดียวกัน ในปัจจุบันนอกจากเราจะเข้าสู่ “ยุคเศรษฐกิจฐานความรู้” (Knowledge-Based Economy) ที่ถือว่า “ความรู้” (Knowledge) เป็นพื้นฐานสำคัญในการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมของประเทศแล้ว ต่อมา “การรู้” เพียงอย่างเดียวคงไม่พอ “การคิด” และ “การทำ” นวัตกรรม (Innovation) นั้นจึงเป็นสิ่งที่เกี่ยวข้องกับการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมโดยตรง ซึ่งในอนาคตอันใกล้นี้จะไปสู่ “ยุคเศรษฐกิจฐานนวัตกรรม” (Innovation-Based Economy) นั่นเอง คุณลักษณะของคนที่จะก้าวเข้ามาในยุคนี้จะต้องมีวิสัยทัศน์ (Vision) และมีความสามารถในการสร้างสรรค์นวัตกรรมสูง (Innovation Players) นวัตกรรมจึงเป็นตัวขับเคลื่อนสำคัญสำหรับความรุ่งโรจน์ในสหัสวรรษใหม่นี้ (สมคิด จาตุศรีพิทักษ์, 2548, สุวิทย์ เมษินทรีย์, 2548) แรงงานในอนาคตจึงจะต้องเป็นแรงงานที่มีความรู้ (Knowledge Worker) มีผลผลิตที่มีคุณค่าประสิทธิภาพ และประสิทธิผลด้วย (Knowledge Product)

การจัดการศึกษาจึงเป็นกระบวนการสำคัญที่จะให้กำลังคนของประเทศมีความรู้ โดยการดึงศักยภาพและภูมิปัญญาของเขาออกมาให้ได้มากที่สุด เพื่อยกระดับผลิตภาพ (Productivity) ที่มีคุณภาพ ประสิทธิภาพ ประสิทธิผล รวมถึงมีความฉลาดทางการจัดการด้วย เพราะองค์ประกอบสำหรับการแข่งขันในเวทีโลกอย่างน้อยต้องมีสามประการคือ (สุวิทย์ เมษินทรีย์, 2548)

1) การตอบสนองอย่างฉับไวต่อการเปลี่ยนแปลง (Sensibility)

2) การแก้ปัญหาอย่างสร้างสรรค์ (Creativity) รวมทั้งการสร้างแรงงานที่มีความรู้ (Knowledge Worker) และแรงงานที่มีฝีมือ (Skilled Labor) ด้วย

3) การผลิต (Productivity) จากการลงทุนที่มีประสิทธิภาพสูงที่สุด ทำให้อัตราส่วนระหว่างผลผลิตต่อปัจจัยนำเข้าสูงที่สุด

การจัดการศึกษาระดับอุดมศึกษาในอนาคตก็มุ่งที่จะเปลี่ยนกระบวนทัศน์การผลิตบัณฑิตจากการเป็นบัณฑิตที่เป็นผู้เลียนแบบ และผู้บริโภค อย่างที่เคยเป็นมาที่เป็นผู้ตาม เป็นผู้เสียเปรียบมาโดยตลอด ก้าวไปสู่บัณฑิตที่เป็นผู้นำที่เป็นผู้คิดใหม่ (Creator) และผู้ผลิตหรือผู้สร้างใหม่ (Producer) (ไพฑูรย์ สินลารัตน์, 2545) ดังแสดงในรูปต่อไปนี้

* อาจารย์ประจำสาขาวิชาศิลปศึกษา คณะศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยขอนแก่น

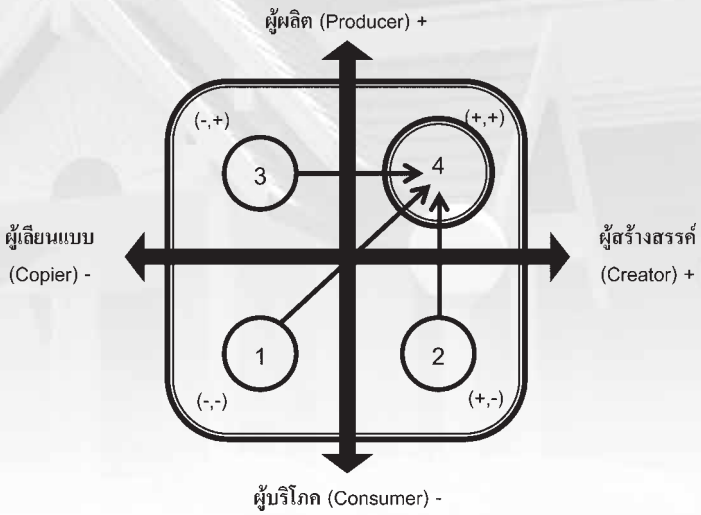

รูปที่ 1 คุณลักษณะของบัณฑิตในอนาคต

จากรูปนี้ สามารถแบ่งกลุ่มบัณฑิตได้เป็นสี่กลุ่มดังนี้

กลุ่มที่ 1 คือกลุ่มบัณฑิตที่เป็นทั้งผู้บริโภคและผู้เลียนแบบเป็นฝ่ายรับและทำตามอย่างคนอื่นตลอด เช่น การรับและตามอย่างองค์ความรู้ วัฒนธรรม หรือแนวคิดของต่างชาติ

กลุ่มที่ 2 คือกลุ่มบัณฑิตที่เป็นผู้รับผู้บริโภค แต่มีความคิดใหม่ๆ มีความฉลาดในการเลือกใช้ กล่าวคือ รู้จักซื้อ รู้จักสร้าง รู้จักใช้

กลุ่มที่ 3 คือกลุ่มบัณฑิตที่เป็นผู้ผลิตผลงานออกมา แต่ยังคงเลียนแบบคนอื่นอยู่ ยังไม่ได้สร้างสรรค์อะไรใหม่ๆ ออกมา

กลุ่มที่ 4 คือกลุ่มบัณฑิตที่เป็นทั้งผู้คิดใหม่และทำใหม่ขึ้นมาอย่างสร้างสรรค์ (Producer/Creator) ซึ่งกลุ่มบัณฑิตที่ 4 นี้ถือเป็นกลุ่มบัณฑิตในอุดมคติที่สังคมต้องการ

ดังนั้นบัณฑิตหรือแรงงานรุ่นใหม่ในอนาคตจึงต้องเป็น คนที่มีความคิดสร้างสรรค์และมีผลิตภาพ คนที่มีคุณลักษณะนี้จำเป็นอย่างยิ่งในสังคมยุคนี้และยุคหน้าที่จะเอาตัวรอด และนำไปสู่ความยั่งยืนได้ ความสามารถในการคิดสร้างสรรค์นั้นถือเป็นคุณสมบัติที่ทุกองค์กรในสังคมพึงปรารถนา เพราะผู้มีความคิดสร้างสรรค์ย่อมไม่หยุดนิ่งอยู่กับที่ จะพยายามหาหนทางที่ดีกว่าเหมาะสมกว่าและมีประสิทธิภาพมากกว่ามาประยุกต์ใช้เสมอ ความคิดสร้างสรรค์และความสามารถในการผลิต จึงเป็นพื้นฐานสำคัญของแรงงานที่มีความรู้ในอนาคต เป็นพื้นฐานสำคัญในการพัฒนาความสามารถด้านอื่นๆ แก่ตัวเอง ตลอดจนก่อให้เกิดผลผลิตที่มีค่าและเกิดประโยชน์แก่ประเทศชาติ การพัฒนาความคิดสร้างสรรค์ในด้านต่างๆ ของคน จึงเป็นสิ่งที่สะท้อนถึงความก้าวหน้าของประเทศ โดยเฉพาะบทบาทของความคิดสร้างสรรค์ในการทำให้เกิดการประดิษฐ์ คิดค้น ประยุกต์ หรือดัดแปลง ให้เกิดสิ่งแปลกใหม่ ที่เป็นประโยชน์ หรือการแก้ไขปัญหาต่างๆ นำไปสู่ความเจริญก้าวหน้าทางวิชาการ เช่น ด้านวิทยาศาสตร์ เทคโนโลยี อุตสาหกรรม ศิลปะ อันจะเป็นประโยชน์ต่อสังคมโดยรวม (พรรณี เกษกมล, 2534, บรรพต พรประเสริฐ, 2539 และ กัลยา อัมพปฏิภาค, 2547)

ความสามารถในการคิดสร้างสรรค์และการผลิต เป็นคุณลักษณะสำคัญที่ปรากฏอยู่ในนโยบายหรือแผนต่างๆ ในระดับชาติไม่ว่ายุคใดสมัยใด ดังจะเห็นได้จาก พระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2542 แผนพัฒนาการศึกษาระดับอุดมศึกษา ฉบับที่ 9 (2544-2549) รวมทั้งแนวคิดของนักการศึกษาต่างๆ ที่ต้องการพัฒนาให้คนในชาติมีความคิดและทักษะเพื่อการพัฒนาประเทศต่อไป

พระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2542 หมวด 4 ว่าด้วยเรื่องของแนวการจัดการศึกษา ในมาตรา

28 วรรคสองกล่าวว่า “สาระของหลักสูตร ทั้งที่เป็นวิชาการ และวิชาชีพ ต้องมุ่งพัฒนาคนให้มีความสมดุลทั้งด้านความรู้ ความคิด ความสามารถ ความดีงาม และความรับผิดชอบต่อสังคม” นั่นหมายความว่าบัณฑิตที่สำเร็จการศึกษาออกมาจะต้องมีคุณลักษณะที่สมดุลแบบองค์รวมทั้งในด้าน 1) ความรู้ 2) ความคิด 3) ทักษะความสามารถ 4) ความดีงาม และ 5) ความรับผิดชอบต่อสังคม ส่วนวิสัยทัศน์สำหรับการพัฒนาการศึกษาอุดมศึกษา ของแผนฯ 9 ข้อแรกนั้นก็ได้กำหนดเอาไว้ชัดเจนว่า “สถาบันอุดมศึกษาผลิตบัณฑิตที่มีความรู้คู่คุณธรรม มีความเป็นผู้นำมีจิตสำนึกในการสร้างงานตนเอง มีความคิดและวิจารณญาณ มีความคิดริเริ่มสร้างสรรค์ มีวินัย มีความรับผิดชอบ นำไปสู่การพัฒนาประเทศได้ นั่นคือบัณฑิตจะมีคุณลักษณะสี่องค์ประกอบหลัก คือ 1) จิตสำนึกในการสร้างงาน (Productive Mind) 2) ความคิดวิจารณญาณ (Critical Mind) 3) ความคิดสร้างสรรค์ (Creative Mind) และ 4) ความรับผิดชอบ (Responsible Mind)

ส่วนคุณลักษณะบัณฑิตที่พึงประสงค์ตามแนวทางการปฏิรูปการศึกษาระดับอุดมศึกษาตามพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2542 ต้องมีคุณลักษณะดังนี้คือ (สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ, 2544) 1) มีความเป็นผู้นำ (Leadership) และผู้ประกอบการ (Entrepreneurship) 2) มีความคิดวิจารณญาณ (Critical Thinking) และความคิดริเริ่มสร้างสรรค์ (Creative Thinking) 3) มีคุณธรรม (Morals) จริยธรรม (Ethics) และมีความรับผิดชอบ (Responsible) และ 4) สามารปรับตัวและนำการพัฒนาประเทศในสภาวการณ์ปัจจุบันและในอนาคต

จะเห็นว่านโยบายและแผนข้างต้นมีประเด็นที่สอดคล้องกันไม่น้อย และนอกจากนั้น ไพฑูรย์ สินลารัตน์ (2546) ได้เสนอแนวคิด CCPR ซึ่งประกอบไปด้วยคุณลักษณะของบัณฑิตที่พึงประสงค์สี่ประการคือ 1) เป็นคนที่มีความคิดมีวิจารณญาณ (Critical Thinking) ที่ต้องรู้จักใช้ความคิด วิเคราะห์ วิจารณ์ มีวิจารณญาณพอที่จะไม่เชื่อ ไม่ตาม หรือไม่ทำอะไรไปโดยที่ไม่ผ่านการกลั่นกรอง รู้จักเลือก วิเคราะห์ และก็ใช้ความคิดเห็นอย่างรอบคอบได้ ไม่ถูกหลอก ไม่ถูกครอบงำ หรือไม่ตกเป็นเครื่องมือของใคร มีความคิดเห็นเป็นของตัวเอง 2) เป็นคนที่มีความคิดสร้างสรรค์ (Creative Thinking) ที่ต้องมีความคิดที่จะทำอะไรใหม่ๆ ขึ้นมาอยู่เสมอ เมื่อเข้าไปอยู่ในวงวิชาการวิชาชีพใดก็ควรที่จะปรับปรุงพัฒนาอะไรขึ้นมา ไม่เช่นนั้นก็จะอยู่อย่างเดิมๆ ซึ่งจะไม่เกิดความก้าวหน้าแก่งาน 3) เป็นคนที่มีผลงานเป็นรูปธรรม (Productive) ที่เป็นผู้สร้าง ประดิษฐ์ สิ่งใหม่ๆ ขึ้นมาเป็นผลงานผลผลิตที่ออกมาชัดเจน และสุดท้าย 4) เป็นคนที่มีความรับผิดชอบ (Responsible) ที่ต้องมีความสำนึกในบทบาทหน้าที่ ในจรรยาบรรณ มีคุณธรรมจริยธรรม ได้แก่ ความรับผิดชอบต่อตนเอง ต่อครอบครัว ต่อสังคม ต่อสิ่งแวดล้อม ทำอะไรอย่างมีสำนึก รู้สึก และรับผิดชอบ ซึ่งก็สอดคล้องกับแนวคิดข้างต้นเช่นกัน

มหาวิทยาลัยขอนแก่นเองก็ได้วางกรอบคุณลักษณะของบัณฑิตที่พึงประสงค์ไว้เช่นกันว่า บัณฑิตมหาวิทยาลัยขอนแก่นจะต้องมีคุณลักษณะเด่นคือ **“พร้อมทำงาน (Ready to work)”** ซึ่งประกอบด้วย การมีประสบการณ์พร้อมต่อการปฏิบัติงาน พร้อมต่อการเปลี่ยนแปลงที่จะเกิดขึ้น และพร้อมที่เรียนรู้สิ่งใหม่ๆ ตลอดชีวิต นอกจากนั้นยังมีคุณลักษณะทั่วไปคือ บัณฑิตต้องเรียนรู้ วิชาการ (Knowledge) วิชางาน (Skills) และวิชาคน (Attitude) ซึ่งถือเป็นกระบวนทัศน์ใหม่ในการผลิตบัณฑิตมหาวิทยาลัยขอนแก่นซึ่งได้เริ่มใช้แล้วในปัจจุบัน

ต้องยอมรับว่าการจัดการศึกษาของไทยในปัจจุบันนั้น ยึดตามแนวคิดการจัดกลุ่มของวัตถุประสงค์ของการศึกษา (Taxonomy of Education Objectives) ของบลูม (Bloom, 1972) มาเป็นระยะเวลายาวนานแล้ว นั่นก็คือคุณลักษณะของผู้เรียนที่คาดหวัง โดยแบ่งออกเป็นสามพิสัย (Domain) คือ 1) พุทธิพิสัย (Cognitive Domain) ได้แก่ด้านความรู้ ความคิด และการนำความรู้ไปประยุกต์ เน้นที่ความสัมพันธ์ของความรู้กับสติปัญญาโดยตรง และเน้นที่ความสามารถที่จะใช้สติปัญญาอย่างแตกฉานโดยมีความรู้เป็นฐาน 2) จิตพิสัย (Affective Domain) ได้แก่ด้านความรู้สึก อารมณ์ ค่านิยม และทัศนคติ ซึ่งแบ่งเป็นสองลักษณะคือ ทัศนคติ และค่านิยมทางวิชาชีพ โดยให้ผู้เรียนมีความพอใจ มีความรัก และมีความผูกพันกับวิชาชีพในสาขาที่ตนเรียน และ ทัศนคติและค่านิยมในทางสังคม เช่น การมีความเสียสละ

มีอุดมคติ มีความซื่อสัตย์ เห็นแก่ประโยชน์ส่วนรวม เป็นต้น ซึ่งเป็นพื้นฐานหลักของการเป็นคนดีในสังคม และสุดท้าย 3) ทักษะพิสัย (Psychomotor Domain) ได้แก่ ทักษะ ความชำนาญ ในการใช้ส่วนต่างๆ ของร่างกาย การประสานงานของการใช้อวัยวะต่างๆ มีความสำคัญมากสำหรับหลักสูตรวิชาชีพ เพราะต้องการให้ผู้เรียนฝึกได้ ทำได้ อย่างมีความชำนาญเพียงพอ (ไพฑูรย์ สินลารัตน์, 2524 และอุทุมพร จามรมาน, 2530) ซึ่งจากแนวคิดทั้งหมดที่กล่าวมาจะเห็นได้ว่าบัณฑิตไทยในอนาคตถูกคาดหวังว่าจะต้องผู้ที่ **คิดเป็น ทำเป็น และมีคุณธรรม** หรือที่เราได้ยินกันโดยทั่วไปว่าเป็นบัณฑิตที่เป็น **คนเก่ง คนดี และคนมีความสุข** นั่นเอง ซึ่งถือเป็นแนวทางหลักในการพัฒนาผู้เรียนในยุคนี้ ดังแสดงในรูปต่อไปนี้

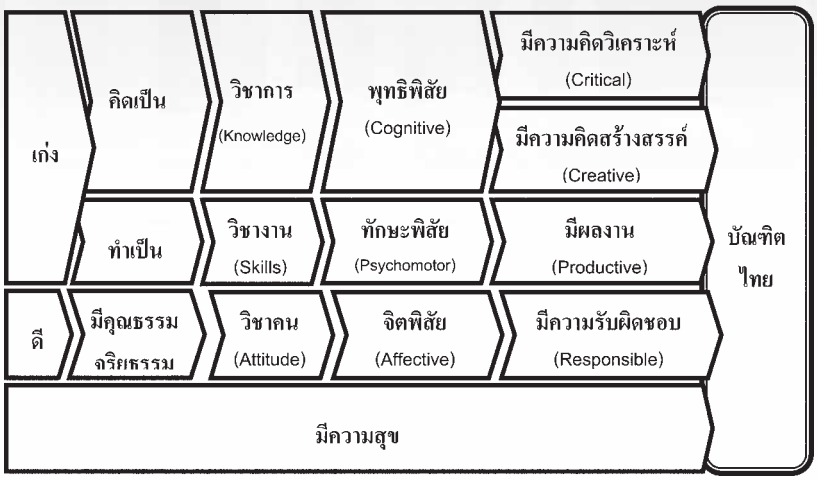

รูปที่ 2 ภาพรวมของคุณลักษณะบัณฑิตไทยในอนาคต

บัณฑิตไทยที่เก่งและดีนั้น จะต้องเป็นผู้มีความคิดวิเคราะห์ มีความคิดริเริ่มสร้างสรรค์ มีผลงาน และมีคุณธรรม จริยธรรม ความรับผิดชอบ บนฐานของความสุขทั้งทางร่างกายและจิตใจ ที่จะนำไปสู่บัณฑิตไทยที่พึงประสงค์ ซึ่งการที่จะพัฒนาคุณลักษณะทั้งสี่ให้เกิดขึ้นในตัวบัณฑิตคนหนึ่งๆ ได้นั้น ถือเป็นเรื่องที่ท้าทายต่อการจัดการศึกษาระดับอุดมศึกษาเป็นอย่างยิ่ง เพราะนอกจากจะผลิตบัณฑิตให้มีความรู้ความเชี่ยวชาญในวิชาการวิชาชีพของตนเองแล้วยังต้องปลูกฝังคุณลักษณะทั้งสี่ประกอบเข้าไปด้วยเพื่อให้เป็นบัณฑิตที่สมบูรณ์แบบที่สุด การพัฒนาความคิดวิเคราะห์ ความคิดสร้างสรรค์ การผลิตผลงาน และความรับผิดชอบ จึงจำเป็นต้องเกิดขึ้นในระหว่างที่นักศึกษากำลังศึกษาอยู่ ซึ่งการพัฒนาคุณลักษณะทั้งสี่ดังกล่าวนั้น อาจอยู่ในรูปของการจัดการเรียนการสอนในรายวิชาปกติของหลักสูตรควบคู่กันไป เช่น การจัดการเรียนการสอนแบบตกผลึก (Crystal-Based Learning) การจัดการเรียนการสอนโดยใช้ปัญหาเป็นหลัก (Problem-Based Learning) ที่ช่วยพัฒนาผู้เรียนในด้านกระบวนการคิดวิเคราะห์ หรือการจัดการเรียนการสอนแบบโครงงาน (Project-Based Learning) การจัดการเรียนการสอนแบบวิจัย (Research-Based Learning) ที่ช่วยพัฒนาผู้เรียนในด้านการคิดสร้างสรรค์และมีผลงานออกมา (ไพฑูรย์ สินลารัตน์ และคณะ, 2547) ส่วนการพัฒนาคุณธรรม จริยธรรม ความรับผิดชอบนั้น อาจสอดแทรกอยู่ในกระบวนการเรียนการสอน การปฏิบัติงาน การทำกิจกรรม เป็นต้น

การจะเป็นบัณฑิตที่สามารถสร้างสรรค์นวัตกรรมต่างๆ ขึ้นมาในสังคมปัจจุบัน จะต้องเริ่มต้นที่การเรียนรู้ความเป็นจริงในสังคมของเราเองก่อน เพื่อให้เราเข้าใจ เข้าถึง และพัฒนาสังคม โดยการสร้างสิ่งใหม่ๆ ขึ้นมาตอบสนองสังคม ที่สามารถนำไปใช้ได้อย่างแท้จริงเป็นรูปธรรมชัดเจน เราจะต้องสร้างให้เขาเป็นผู้เรียนที่รู้จัก

แสวงหาความรู้ด้วยตนเอง สร้างและพัฒนาผลงานขึ้นมาด้วยตนเอง เป็นผู้รู้จักสังคมอย่างแท้จริง ด้วยการเข้าไปสัมผัสความเป็นจริงของสังคมในสาขาของเขาเอง แล้ววิเคราะห์เจาะลึกสร้างเป็นแนวคิด เป็นผลผลิตหรือผลงานของเขาขึ้นมา เพื่อที่เขาจะได้เป็นนักคิด นักประดิษฐ์ นักสร้างสรรค์สิ่งใหม่ๆ ขึ้นในสังคม ไม่เพียงแค่คอยทำตามอย่าง และบริโภคของผู้อื่นอย่างที่เป็นอยู่ (ไพฑูรย์ สินลารัตน์, 2546)

ท้ายที่สุดในขณะนี้เรากำลังจะเปลี่ยนผ่านไปสู่สังคมที่มีนวัตกรรมขับเคลื่อนเศรษฐกิจ (Innovation Driven Economy) เป็นสังคมที่สร้างสรรค์และมีผลผลิต (Creative and Productive Society) ทำให้กระบวนการศึกษานั้นก้าวไปสู่การศึกษาเชิงสร้างสรรค์และผลิตภาพ (Creative and Productive Education) ด้วย ซึ่งเป็นสิ่งที่จะต้องเกิดขึ้น และเพื่อการสร้างคนให้เป็นแรงงานที่มีความรู้ (Knowledge Worker) ได้ เขาจะต้องเป็นผู้ที่มีความคิดสร้างสรรค์และผลิตภาพหรือมีผลงาน (Creative and Productive Person) ด้วยเช่นกัน กล่าวคือบัณฑิตในอนาคตจะต้องเป็น **บัณฑิตแห่งการสร้างสรรค์** (Creative Graduate) เพื่อที่จะสรรค์สร้างประเทศชาติ (Creative Nation) ให้คงอยู่สืบไป

บรรณานุกรม

Barron, F. & Harrington, D.M. (1981). “Creativity, intelligence, and personality”. In **Annual Review of Psychology,** 32: 439-476.

Bloom, B.S. (1972). **Taxonomy of Educational Objectives.** New York: David Mckay Company.

De Bono, Edward. (1982). **Lateral Thinking: A Textbook of Creativity.** London: Penguin Books.

Lewenfeld, Victor and Brittain, Lambert. (1975). **Creative and Mental Growth.** New York: Macmillan.

Sternberg, Robert J. (1996). Investing in Creativity: Many Happy Returns. **Education Leadership,** (January): 80-84.

กัลยา อัมพปฏิภาค. (2547). การส่งเสริมให้นักเรียนคิดอย่างสร้างสรรค์. **วารสารการศึกษาวิทยาศาสตร์ คณิตศาสตร์และเทคโนโลยี,** 33, 132 (กันยายน-ตุลาคม): 10-13.

บรรพต พรประเสริฐ. (2539). การศึกษาเปรียบเทียบความคิดสร้างสรรค์ของเด็กปฐมวัยที่มีระดับทักษะพื้นฐานการสังเกตต่างกันที่ได้รับการสอนโดยใช้กิจกรรมสร้างสรรค์ทางรูปภาพ กิจกรรมสร้างสรรค์ทางสัญลักษณ์ กิจกรรมสร้างสรรค์ทางภาษา และกิจกรรมการเรียนการสอนตามแผนปกติ. **วารสารการวิจัยเพื่อการพัฒนา,** 24: 45-52.

พรรณี เกษกมล. (2534). การพัฒนาความคิดสร้างสรรค์. **สารพัฒนาหลักสูตร,** 11, 107 (ตุลาคม-พฤศจิกายน): 75-78.

ไพฑูรย์ สินลารัตน์ และคณะ. (2547). **สำนักงานคณะกรรมการวิจัยแห่งชาติ โครงการวิจัยบูรณาการ ประจำปี 2547 เรื่อง การเปลี่ยนผ่านการศึกษาสู่ยุคเศรษฐกิจฐานความรู้ โครงการที่ 3 การพัฒนารูปแบบครุศึกษาเชิงสร้างสรรค์และผลิตภาพ.** กรุงเทพฯ: คณะครุศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

ไพฑูรย์ สินลารัตน์. (2524). **หลักและวิธีการสอนระดับอุดมศึกษา.** กรุงเทพฯ: วัฒนาพานิช.

_____ . (2545). ความจำเป็นของครุศึกษาเชิงรุกในเอเชีย. ใน **การปฏิรูปครุศึกษา,** หน้า 60-68. กรุงเทพฯ: ฝ่ายบริหาร คณะครุศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

_____ . (2546). **กระบวนทัศน์ใหม่ในการบริหารจัดการอุดมศึกษาไทย.** กรุงเทพฯ: ศูนย์ตำราและเอกสารทางวิชาการ คณะครุศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

_____ . (2546). กระแสการศึกษาใหม่ต้องเป็นไปเพื่อผลผลิตนิยมเชิงสร้างสรรค์. ใน **การเรียนการสอนที่มีวิจัยเป็นฐาน.** พิมพ์ครั้งที่ 2, หน้า ก-ง. กรุงเทพฯ: ศูนย์ตำราและเอกสารทางวิชาการ คณะครุศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

_____ . (2546). ก้าวสู่การศึกษาที่มีวิจัยเป็นฐาน (Research-based Education). ใน **ก้าวสู่การศึกษาที่มีวิจัยเป็นฐาน Research-based Education,** หน้า 1-12. กรุงเทพฯ: ฝ่ายวิจัย คณะครุศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

_____ . (2546). ครุศาสตร์สอนให้พร้อมสำหรับอาชีพครู และอาชีพอื่นๆ ด้วย. ใน **เพื่อความเป็นผู้นำของคณะครุศาสตร์,** หน้า 49-65. กรุงเทพฯ: ฝ่ายบริหาร คณะครุศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

_____ . (2546). **งานวิชาการและการประกันคุณภาพวิชาการระดับอุดมศึกษา. ก**รุงเทพฯ: ศูนย์เอกสารและตำราทางวิชาการ คณะครุศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

_____ . (2547). **บัณฑิตครุศาสตร์ต้องมี CCPR.** กรุงเทพฯ: คณะครุศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

_____ . (2548). **ครุศาสตร์เชิงสร้างสรรค์และผลิตภาพ Creative and Productive Teacher Education A Case of Teacher Education Reform in Thailand.** เอกสารประกอบการบรรยาย กรุงเทพฯ: จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย. (อัดสำเนา).

สมคิด จาตุศรีพิทักษ์. (2548). How to Catch Trend in 2005. **thaicoon,** 7, 86 (มกราคม): 56-57.

สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ. (2544). **แนวทางการปฏิรูปการศึกษาระดับอุดมศึกษาตามพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2542.** รายงานชุด แนวทางการปฏิรูปอุดมศึกษาไทย. กรุงเทพฯ: คณะกรรมการจัดทำแนวทางการปฏิรูปอุดมศึกษา สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ.

สุวิทย์ เมษินทรีย์. (2548). How to Catch Trend in 2005. **thaicoon,** 7, 86 (มกราคม): 58-59.

_____ . (2548). **Thailand Stand-Up.** กรุงเทพฯ: Brand Age Books.

อุทุมพร จามรมาน. (2530). **การวัดและประเมินการเรียนการสอนระดับอุดมศึกษา.** กรุงเทพฯ: ฟันนี่พับบลิชชิ่ง.